

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2021-76-8>
УДК 330.322.2

Петруня Ю.Є.

доктор економічних наук, професор,
Університет митної справи та фінансів

Петруня В.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів

Petrunia Yurii, Petrunia Vira

University of Customs and Finance

ОЦІНКА СТАНУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ASSESSMENT OF THE CONDINION OF BUSINESS ENVIRONMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF MANAGEMENT ACTIVITY

Стан бізнес-середовища в країні відіграє суттєву роль в ефективності функціонування економіки. Для України питання стану бізнес-середовища набуває особливого значення, урахувавши рівень інтегрованості її економіки в глобальну економіку та масштабну потребу країни в інвестиціях. Метою статті є проведення компаративного аналізу основних підходів до оцінювання стану бізнес-середовища в країні, зокрема в Україні, та визначення можливих шляхів удосконалення такого оцінювання. Проаналізовано підходи до оцінювання стану бізнес-середовища в Україні. Визначено індикаторні можливості низки рейтингових показників, які розробляються різними міжнародними організаціями. Запропоновано використовувати як результуючі фактичні показники стану бізнес-середовища в Україні показники іноземного інвестування.

Ключові слова: бізнес-середовище, підприємство, управління, показники стану бізнес-середовища, іноземне інвестування.

Состояние бизнес-среды в стране играет существенную роль в эффективности функционирования экономики. Для Украины вопрос состояния бизнес-среды приобретает особое значение с учетом уровня интегрированности экономики в глобальную экономику и масштабной потребности страны в инвестициях. Целью статьи является проведение сравнительного анализа основных подходов к оцениванию состояния бизнес-среды, в частности в Украине, и определение возможных путей совершенствования такого оценивания. Проанализированы подходы к оцениванию бизнес-среды в Украине. Определены индикаторные возможности ряда рейтинговых показателей, которые разрабатываются международными организациями. Предложено использовать в качестве результирующих фактических показателей состояния бизнес-среды в Украине показатели иностранного инвестирования.

Ключевые слова: бизнес-среда, предприятие, управление, показатели состояния бизнес-среды, иностранное инвестирование.

The condition of the business environment in the country plays a significant role in ensuring the efficiency of the economy, achieving stable economic growth and development. For Ukraine, the issue of the condition of the business environment is of particular importance given the high level of integration of the national economy into the global economic system and the country's large-scale need for investment resources. Investors, as a general rule, make balanced management decisions when choosing investment projects, based on a number of factors, including the condition of the business environment in a particular country. The purpose of the article is to conduct a comparative analysis of the most well-known approaches to assessing the state of the business environment, in particular in Ukraine, and to identify possible ways to improve such an assessment. The article analyzes the main existing approaches to assessing the condition of the business environment, particularly in Ukraine. The evaluation capabilities of a number of rating indicators (rates) that are developed by international organizations (Doing Business, The Global Competitiveness Index, The IMD World Competitiveness Ranking, Index of Economic Freedom, Index EBA) have been determined, in terms of their compliance with the requirements of complexity and validity for the adoption of management solutions at the micro and macro levels. The corresponding rating indicators for Ukraine are analyzed in dynamics. The advantages and disadvantages of the most famous of the existing rating indicators for assessing the business environment are demonstrated. It is concluded that rating indicators are focused predominantly on assessing the conditions (primarily regulatory) of the business environment, and not on assessing the actual results of the functioning of economic entities within a certain business environment. The high value of the subjective (expert) factor in their formation was noted. It is proposed to supplement the existing approaches to assessing the business environment with indicators of a resulting nature, in particular, indicators of foreign investment, which is of particular importance for the Ukrainian economy. Comparisons of the dynamics of rating indicators and indicators of direct foreign investment for the Ukrainian economy are carried out.

Key words: business environment, enterprise, management, indicators of the state of the business environment, foreign investment.

Постановка проблеми. Оцінка стану бізнес-середовища країни, з одного боку, є важливим складником визначення потенціалу економіки країни. Інших складників достатньо багато, зокрема це технологічний рі-

вень, ресурсні можливості, географічне розташування, клімат, місткість ринків тощо. Оцінка стану бізнес-середовища країни, з іншого боку, є важливим індикатором у певних аспектах управлінської діяльності.

Бізнес-середовище діяльності підприємств є певною системою факторів та суб'єктів, дія яких впливає на умови, можливості та результати діяльності підприємницької діяльності підприємств. Передумовою ефективних управлінських рішень є якісний аналіз бізнес-середовища, у результаті якого мають у кінцевому підсумку відшукуватися бізнес-шанси та виявлятися бізнес-ризика для підприємств.

Держава є одним із ключових інститутів суспільства, зокрема економічної сфери його функціонування, що впливає на стан, динаміку та перспективи змін у середовищі діяльності підприємств, як резидентів, так і нерезидентів. Система змішаної економіки практично в будь-яких її сучасних варіаціях передбачає відчутний вплив державних інститутів на господарську діяльність підприємств, у тому числі на її зовнішньоекономічний складник.

Для багатьох країн, й Україна серед них, домінують зовнішньоекономічної політики держави стає здатність публічних управлінців до створення відповідних умов для надходження в економіку країни іноземних інвестицій. Кожна країна постійно шукає свої шанси у світовій системі руху капіталу, у світовій системі конкуренції за інвестиційні ресурси. Україні дуже потрібні результативні пошуки у цій сфері. Стан бізнес-середовища в Україні, перспективи його змін – ключові чинники, які визначають інтерес резидентів та нерезидентів до інвестування в економіку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Регулярні дослідження окремих складників бізнес-середовища стосовно окремих країн надають фахівці, які працюють у рамках певних проектів, що присвячені систематичному вивченню відповідних аспектів бізнес-середовища в тій чи іншій економіці. Зокрема, ми можемо виділити проекти Doing Business [1], World Economic Forum [2], IMD World Competitiveness Center [3], European Business Association [4], Corruption perceptions index [5]. Серед публікацій із проблематики бізнес-середовища українських авторів можна, зокрема, назвати дослідження М. Мельник (розроблення класифікаційних підходів до аналізу бізнес-середовища [6]), Ю. Візник, Р. Скриньковського, Т. Процюк (корупційний складник середовища [7]), Г. Швець (оцінка бізнес-середовища малого та середнього бізнесу [8]), І. Білої та Н. Насікан (особливості бізнес-середовища в Україні [9]), Г. Буряк (захист прав приватної власності [10]), С. Страшного (роль держави у формуванні середовища [11]).

Разом із тим ефективні управлінські рішення потребують якісної аналітичної роботи, насамперед щодо оцінки стану бізнес-середовища діяльності компаній (існуючого та потенційного). Особливого значення це набуває під час прийняття стратегічних рішень, рішень у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Менеджерам потрібна надійна та достатньо повна система орієнтирів, набір індикаторів, які б вони могли використовувати у своїй аналітичній роботі. Разом із тим проблема оцінювання є достатньо складною, існуючі підходи

потребують подальшого розвитку, тому питання поглиблення наукових розробок щодо оцінювання стану бізнес-середовища в тій чи іншій економіці є актуальним як у теоретичному, так і практичному сенсі.

Мета статті полягає у проведенні компаративного аналізу основних підходів до оцінювання стану бізнес-середовища в країні, зокрема в Україні, та визначенні можливих шляхів удосконалення такого оцінювання.

Виклад основного матеріалу. У теорії та практиці управління одним із базових понять є термін «середовище», яке поділяється на «внутрішнє середовище» та «зовнішнє середовище». Основною ознакою виділення внутрішнього середовища є те, що воно контролюється самою організацією, насамперед її власниками та менеджерами. Водночас зовнішнє середовище – це певна задана системна компонента, яка в абсолютно більшій кількості випадків не може змінюватися через діяльність окремо взятих організацій.

У цілому поняття «бізнес-середовище» є близьким до поняття «зовнішнє середовище» діяльності організації. Проте між цими поняттями доцільно, на нашу думку, проводити певну різницю, яка полягає у тому, що «зовнішнє середовище» є більш широким поняттям, ніж «бізнес-середовище». Так, по-перше, не кожна організація є бізнес-організацією, тобто не кожна організація має комерційне спрямування. У такому разі організація, очевидно, має відповідне середовище своєї діяльності, але немає підстав трактувати його як бізнес-середовище. По-друге, існує чимало державних та комунальних підприємств (тобто господарських суб'єктів), які функціонують у певному економічному середовищі, яке, проте, не набуває достатніх ознак саме бізнес-середовища. Таке економічне середовище може бути позбавлене такої важливої ознаки бізнес-середовища, як наявність конкурентної боротьби. Тобто «бізнес-середовище» можна розглядати як різновид – поширений, типовий – зовнішнього середовища.

Існує велика зацікавленість у тому, щоб через систему показників оцінити стан бізнес-середовища в тій чи іншій країні. Тобто знайти таку сукупність індикаторів стану та динаміки середовища, яка б давала управлінцям прийнятні за точністю характеристики умов підприємницької діяльності в певній країні або в рамках якогось іншого територіально-адміністративного чи договірної утворення. Використання якісних індикаторів оцінки бізнес-середовища є важливою передумовою ефективності аналітичної управлінської роботи.

Одним із найбільш відомих у цьому плані є індикатори рейтингу Doing Business (DB) Світового банку щодо легкості ведення бізнесу в різних країнах. Загальний рейтинговий показник країни формується як середній показник за низкою агрегованих параметрів (індикаторів), наприклад створення підприємств, дозволи на будівництво, реєстрація власності, отримання кредитів, захист міноритарних інвесторів, оподаткування, міжнародна торгівля тощо.

На рис. 1 показано позиції України щодо основних індикаторів рейтингу DB – 2020 [1].

Україна була вперше включена до рейтингу в 2003 р. (152-га позиція). Країна демонструє стабільну позитивну динаміку в рейтингу DB: наприклад, 2017 р. – 80, 2018 р. – 76, 2019 р. – 71, 2020 р. – 64 (зі 190 країн). Україна включена до регіону Європи та Центральної Азії (23 країни), у якому найкращий показник має Грузія. Для порівняння: Грузія – 7, Казахстан – 25, РФ – 28, Азербайджан – 34. Якщо брати окремі складники рейтингу України (рис. 1), то відзначимо, що за DB-2020 позитивні зміни відбулися за п'ятьма групами індикаторів, найбільш суттєво – захист міноритарних інвесторів (із 72 на 45) та отримання дозволів на будівництво (із 30 на 20).

Дослідження в рамках проекту DB передбачають визначення рейтингів країни (глобального та за напрямками) та показників сприяльності ведення бізнесу (від 0 до 100). Глобальний показник сприяльності становить для України 70,2% (2019 р. – 69,1%), тобто відповідні результати країни є на 29,8% нижчими від найкращої позиції.

Якщо оцінювати аналітичний потенціал проекту DB, то тут, на нашу думку, можна зробити такі висновки:

- проект дійсно передбачає певний комплексний підхід до оцінювання (виділення сфер оцінювання, структуризація сфер за показниками оцінювання);
- за своїм фокусом дослідження може розглядатися, перш за все, як комплексне оцінювання діяльності державних інститутів щодо встановлення та вдосконалення «правил бізнес-гри» (нормативних);
- дослідження не може претендувати на достатньо комплексне оцінювання стану бізнес-середовища країни. До системи індикаторів не включаються ре-

сурсно-факторні характеристики, оцінки стану інфраструктури, макроекономічні умови, стабільність фінансово-банківської системи, традиції ведення бізнесу тощо. Перелічені вище компоненти не можна віднести до другорядних чи менш значимих складників, аніж «правила гри»;

– у дослідженні домінують експертні оцінки, що формує значний вплив на результати суб'єктивного чинника;

– дослідження надає достатні результати в оцінюванні якості «правил гри», що є надзвичайно важливою характеристикою бізнес-середовища країни, і тому, безумовно, воно має потрапляти в систему оцінювання стану бізнес-середовища в ролі важливого складника підсистеми відображення загального стану бізнес-середовища;

– результати дослідження з практичного погляду можуть бути використані насамперед для оцінювання рівня відповідності державного управління умовам ефективності, умовам сприяння розвитку бізнесу (перш за все малого та середнього), а також для оцінювання реальної динаміки, реальних змін у публічному управлінні тієї чи іншої країни;

– для управлінської діяльності на мікрорівні (рівень управління бізнесом) зазначене дослідження може бути практично корисним у контексті оцінювання перспектив руху бізнесу на ринок певної країни, вибору напрямку іноземного інвестування. Тобто у цьому аспекті можна говорити про певну сигнальну функцію досліджень DB для бізнесу та його менеджерів.

Іншим відомим у світі проектом є розрахунки *Індексу глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, World Economic Forum)*.

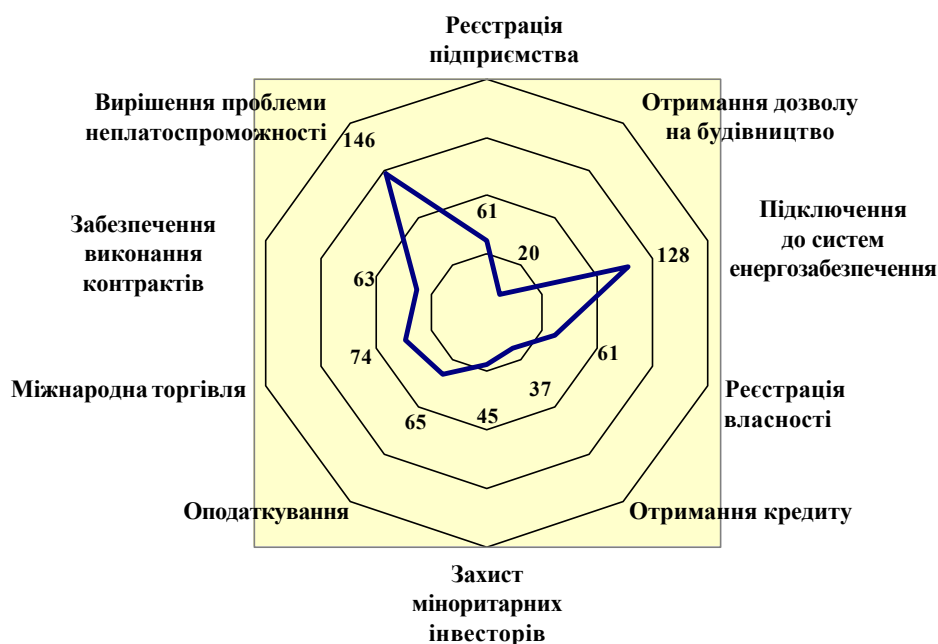

Рис. 1. Позиції України за основними компонентами рейтингу Doing Business – 2020

Джерело: складено авторами на основі [1]

Зазначимо, що в рейтингу 2019 р. (це останнє складання рейтингу) за цим показником Україна зайняла 85-е місце, у рейтингу 2018 р. – 83-є місце [2]. На нашу думку, цей індекс може претендувати на більш комплексне дослідження стану бізнес-середовища, ніж проєкт DB. По-перше, використовується доволі велика кількість показників для вимірювання (понад 100 показників, які об'єднані в 12 груп). По-друге, використовуються як експертні оцінки, так і статистичні дані. Остання обставина зменшує вплив суб'єктивного чинника. По-третє, об'єктами дослідження виступають не лише «правила гри», державне регулювання, а й ресурсні чинники, інфраструктура тощо. У кінцевому підсумку ідея GCI полягає в оцінці здатності країни забезпечити прийнятне економічне зростання у середньостроковій перспективі. Наявність потенціалу до зростання – позитивний сигнал (індикатор) для бізнесу, для інвесторів, бо це означає наявність передумов для певного зростання попиту, для розширення місткості ринків. Проведення такого оцінювання відкриває нові можливості для здійснення якісної управлінської аналітичної роботи на рівні компаній, особливо тих, хто веде масштабну міжнародну діяльність.

У рейтингу GCI – 2019 (публікація 2020 р.) Україна посіла 85-е місце серед 141 країни. У 2012 р. Україна мала 73-тю позицію серед 144 країн, у 2018 р. – 83-тю. Тобто у цілому Україна не демонструє позитивної динаміки в межах даного дослідницького проєкту. Зазначимо, що в GCI – 2019 в Україні найкращі показники – «Знання та навички» (44-е рейтингове місце), «Обсяг внутрішнього ринку» та «Стан товарного ринку» (47-е місце) та «Інфраструктура» (57-е місце).

Ще одним рейтинговим варіантом оцінювання конкурентоспроможності країни у цілому є *Глобальний рейтинг конкурентоспроможності Інституту розвитку менеджменту (The IMD World Competitiveness Ranking)*. У цьому дослідженні виділено чотири аспекти: стан економіки, ефективність уряду, стан ділового середовища, стан інфраструктури. У дослідженні 2021 р. Україна посіла 54-е місце серед 64 країн (2020 р. – 55-е місце). Дослідження поєднує експертні оцінки та статистичні дані. За групами показників (стан економіки, ефективність уряду, ефективність бізнесу, інфраструктура) Україна займає місця з 50-го по 54-е. У межах груп найкраща позиція – «Податкова політика» (24-е місце), найгірші позиції – «Здоров'я та середовище» (61-е), «Фінансова система» (64-е) [3].

Корисний аналітичний матеріал містять розрахунки *Індексу економічної свободи (Index of Economic Freedom)*. Для визначення цього індексу використовуються 10 показників, кожний з яких оцінюється за 100-бальною системою. За Індексом-2021 Україна посіла 127-е місце серед 178 країн, вона набрала 56,2 бали (2020 р. – 134-е місце, 54,9 бали, 2011 р. – 45,80 бали) [12].

Європейською бізнес-асоціацією (ЄБА) розраховується Індекс інвестиційної привабливості, який ґрунтується на експертному опитуванні топ-менеджерів

компаній – членів Асоціації. Показники індексу для України: 2,57 бали (за п'ятибальною шкалою) – у кінці 2015 р., 2,85 – у кінці 2016 р. У кінці 2017 р. індекс піднявся до 3,03, він вийшов із так званої «негативної зони» і перейшов до «нейтральної зони» (вище 3,0). У 2018 р. індекс досягав 3,10, у другому півріччі 2020 р. індекс різко знизився до 2,4, тільки 6% опитаних назвали інвестиційний клімат сприятливим [4]. Зазначимо, що за останні десять років цей показник для України був найвищим у кінці 2010 р. – 3,4 бали. Уже традиційно основними проблемами бізнес-середовища в Україні було названо: високий рівень корупції, відсутність довіри до судової системи та значний вплив тіньової економіки.

На нашу думку, Індекс інвестиційної привабливості, з одного боку, є корисним для проведення аналізу бізнес-клімату, але з іншого – він не може бути достатньо переконливим вимірником (індикатором) стану бізнес-середовища в країні. По-перше, індекс базується виключно на суб'єктивних оцінках топ-менеджерів певної групи компаній. По-друге, на оцінки експертів впливає, напевно, і такий чинник, як успішність власного бізнесу в період, який аналізується. А ця успішність, своєю чергою, залежить від багатьох чинників, як внутрішньоорганізаційних, так і зовнішніх (наприклад, галузева (ринкова) динаміка, доступність тих чи інших ресурсів тощо). Скоріше за все, цей індекс можна визначити як індекс бізнес-настроїв.

Досить часто дослідники та практики звертають увагу на фактор оподаткування. Цей фактор є, дійсно, значимим в оцінці стану бізнес-середовища. Проте його, скоріше за все, вже не можна віднести до першочергових проблем бізнес-середовища в Україні. Ключовими питаннями в аспекті «правил гри» є питання захисту прав інвесторів, забезпечення справедливих судових процедур та ефективного виконання судових рішень, забезпечення умов ведення чесної конкуренції та подолання корупції. Так, за рівнем сприйняття корупції 2020 р. Україна посідає 117-е місце серед 180 місць у рейтингу міжнародної організації Transparency International. Україна має 33 бали зі 100 можливих, +3 бали до рейтингу 2019 р. [5].

На нашу думку, всі проаналізовані вище показники (рейтинги, індекси) формують певну інформаційну базу для аналітичної роботи менеджерів компаній та управлінців державних інституцій щодо оцінки стану бізнес-середовища, виявлення динаміки змін у ньому, виявлення пріоритетів у публічному управлінні. Разом із тим домінують підходи до оцінки бізнес-середовища через оцінку його умов. Проте не менше значення має оцінка середовища через *результати*, які узагальнено досягаються в ньому. Якщо спиратися на показники фактично-результуючого характеру, тобто такі, що характеризують фактично функціонування середовища, результати діяльності, у тому числі й держави як регулятора економічної діяльності, то, на нашу думку, треба звернути особливу увагу на *показники прямого іноземного інвестування*. Можливо, саме ці показники

є найбільш точним відображенням рівня інтересу бізнесу до певної економіки в усіх її аспектах. Тобто цей показник може розглядатися як своєрідний фокусний показник сприйняття бізнесом умов підприємницької діяльності в певній країні.

В останні майже 10 років обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України не характеризувався значними показниками (рис. 2). За такими результатами поки що важко оцінювати бізнес-середовище в Україні як інвестиційно привабливе.

На нашу думку, показники залучення в країну прямих іноземних інвестицій є одними із найважливіших показників в оцінці стану бізнес-середовища в країні. Вони надають можливість оцінити стан та привабливість бізнес-середовища не стільки за його умовами (нормативними, дозвольно-процедурними та деякими іншими), скільки за результатами, за фактичним інтересом та діями щодо розміщення бізнесу в даному середовищі. При цьому зауважимо, що оцінювання за умовами відбувається переважно на основі експертних оцінок, а оцінювання за результатами – виключно на основі фактичних показників.

У табл. 1 наведено співставлення динаміки рейтингу DB для України та річних обсягів надходжень прямих іноземних інвестицій у країну. Аналіз даних не показує нам кореляції між показниками: рейтингові показники зростають, але при цьому немає переконливого та стабільного зростання показників іноземного інвестування. Скоріше за все, це свідчить про те, що рейтингові показники, зокрема DB, у кращому разі є відображенням лише частини можливої загальної оцінки стану бізнес-середовища в країні. Тобто можна припустити, що оцінка певних умов бізнес-діяльності в країні є недостатньою для повноцінної загальної оцінки стану бізнес-середовища.

Оцінюючи інформаційний потенціал показника прямих іноземних інвестицій, треба звернути увагу на те, що в їхній структурі в економіці України традиційно значну частину становлять інвестиції з оф-

шорних зон. У дослідників немає можливості перевірити справжність такого «іноземного інвестування». Це, безумовно, перешкоджає повноцінному використанню показника для оцінювання бізнес-середовища в країні.

Таблиця 1

Рейтингові показники DB та надходження прямих іноземних інвестицій в Україну

Рік	Місце у рейтингу DB	Надходження капіталу (млрд дол. США)
2012	152	8,4
2013	137	4,5
2014	112	0,4
2015	96	-0,46
2016	83	3,8
2017	80	3,7
2018	76	4,5
2019	71	5,9
2020	64	-0,035

Джерело: складено авторами на основі [1; 13]

Традиційно вважається, що прямі іноземні інвестиції здійснюють певний позитивний вплив на економіку, сприяючи збільшенню обсягів виробництва і ВВП, запровадженню нових форм та інструментів управління, створенню нових робочих місць, пожеввленню конкуренції тощо. Але водночас треба звертати увагу й на інші важливі моменти. Відомо, що прямі іноземні інвестиції орієнтовані на те, щоб надовго залишатися в країні. Ці інвестиції є не лише певним рухом капіталу з усіма його позитивними наслідками в значенні додаткового ресурсу, вони одночасно є й внесенням певних бізнес-традицій, бізнес-культури, бізнес-стандартів в управлінську спільноту та практику менеджменту, систему відносин як приватного, так і публічного сектору економіки.

Висновки. Рейтингові показники оцінки бізнес-середовища в країні, у тому числі їх динаміка, займають

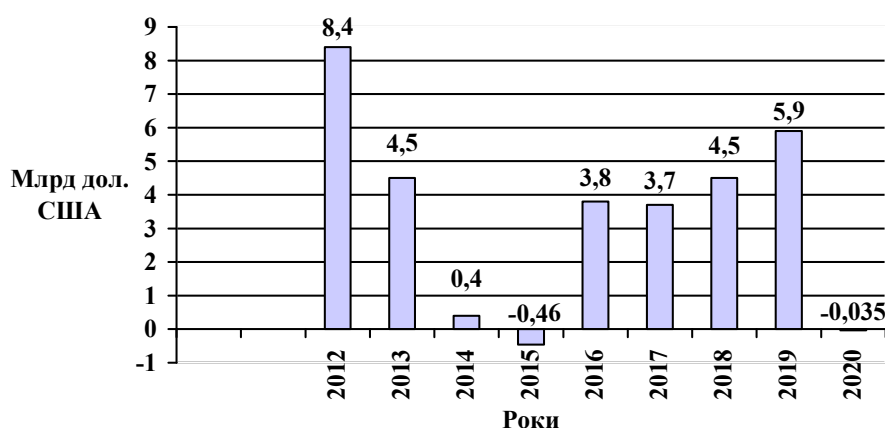

Рис. 2. Щорічні надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України за 2012–2020 рр.

Джерело: складено авторами на основі [13]

своє, досить важливе місце в аналітичній управлінській роботі. Вони є, зокрема, орієнтирами для іноземних інвесторів під час оцінки інвестиційної привабливості відповідного середовища та прийняття управлінських рішень. Для іноземних інвесторів важливими є, зокрема, отримання інформації щодо гарантій захисту і безпеки капіталовкладень, забезпечення збереження іноземної власності, захисту прав і інтересів іноземного інвестора тощо. З іншого боку, рейтингові показники є чинником певного впливу на процеси формування та розвитку бізнес-середовища в країні, на управлін-

ську діяльність державних інститутів. Разом із тим рейтингові показники: по-перше, акцентують увагу переважно на нормативно-правових аспектах бізнес-середовища; по-друге, оцінюють бізнес-середовище через характеристику його умов, а не через результуючі показники його функціонування; по-третє, переважно є експертними даними. Ураховуючи це, доцільно включити до системи оцінювання бізнес-середовища такі показники фактично-результуючого характеру, як показники залучення прямих іноземних інвестицій в економіку країни.

Список літератури:

1. Doing Business : вебсайт. URL: <http://www.doingbusiness.org> (дата звернення: 27.09.2021).
2. World Economic Forum : вебсайт. URL: <http://www.weforum.org/reports> (дата звернення: 24.09.2021).
3. IMD World Competitiveness Center : вебсайт. URL: <http://www.imd.org> (дата звернення: 27.09.2021).
4. European Business Association : вебсайт. URL: <http://www.eba.com.ua> (дата звернення: 22.09.2021).
5. Corruption perceptions index : вебсайт. URL: <http://cpi.transparency.org> (дата звернення: 15.09.2021).
6. Мельник М.І. Класифікація бізнес середовища: системний підхід. *Регіональна економіка*. 2008. №2. С. 251–260.
7. Візняк Ю.Я., Скриньковський Р.М., Процюк Т.Б. Діагностика бізнес-середовища підприємства і роль неурядових організацій щодо запобігання та протидії корупції у сфері оподаткування. *Бізнес Інформ*. 2016. № 1. С. 235–240.
8. Швець Г.О. Сучасне середовище малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 24. С. 31–39.
9. Біла І.С., Насікан Н.І. Бізнес-середовище в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 127–131.
10. Буряк Г. Інститути розвитку відносин власності у класифікації бізнес-середовища. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 105. Ч. II. С. 26–28.
11. Страшний С. Бізнес-середовище як об'єкт державного регулювання. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. Вип. 2. С. 61–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2010_2_20 (дата звернення: 22.09.2020).
12. Economic Freedom Index 2021 : вебсайт. URL: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine> (дата звернення: 18.09.2021).
13. Національний банк України : вебсайт. URL: <https://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 25.09.2021).

References:

1. Doing Business. Available at: <http://www.doingbusiness.org> (accessed 27 September 2021).
2. World Economic Forum. Available at: <http://www.weforum.org/reports> (accessed 24 September 2021).
3. IMD World Competitiveness Center. Available at: <http://www.imd.org> (accessed 27 September 2021).
4. European Business Association. Available at: <http://www.eba.com.ua> (accessed 22 September 2021).
5. Corruption perceptions index. Available at: <http://cpi.transparency.org> (accessed 15 September 2021).
6. Meljnyk M.I. (2008) Klyasyfikacija biznes seredovyshha: systemnyj pidkhid [Classification of business environment: a systematic approach. Regional economy]. *Rehionalna ekonomika*, no. 2, pp. 251–260.
7. Viznyak Ju.Ja., Skrynjkovskij R.M., Procjuk T.B. (2016) Diagnostyka biznes-seredovyshha pidpryjemstva i rolj neurjadovykh orghanizacij shhodo zapobighannja ta protydiji korupciji u sferi opodatkuvannja [Diagnosis of the business environment of the enterprise and the role of non-governmental organizations in preventing and combating corruption in the field of taxation]. *Biznesinform*, no. 1, pp. 235–240.
8. Shvecj Gh.O. (2017) Suchasne seredovyshhe malogho ta serednjogho pidpryjemnyctva v Ukrajinі [Modern environment of small and medium business in Ukraine]. *Visnyk Pryazovskogho derzhavnogho tekhnichnogho universytetu. Serija: Ekonomichni nauky*, vol. 24, pp. 31–39.
9. Bila I.S., Nasikan N.I. (2017) Biznes-seredovyshhe v Ukrajinі [Business environment in Ukraine]. *Ghlobalni ta nacionalni problemy ekonomiky*, no. 17, pp. 127–131.
10. Burjak Gh. (2012) Instytuty rozvytku vidnosyn vlasnosti u klasyfikaciji biznes-seredovyshha [Institutes of property relations in the classification of the business environment]. *Aktualjni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, vol. 105, part II, pp. 26–28.
11. Strashnyj S. (2010) Biznes-seredovyshhe jak objekt derzhavnogho rehuljuvannja [Business environment as an object of state regulation]. *Aktualjni problemy derzhavnogho upravlinnja*, vol. 2, pp. 61–64. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2010_2_20 (accessed 22 September 2021).
12. Economic Freedom Index 2021. Available at: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine> (accessed 18 September 2021).
13. Natsionalnyy bank Ukrayiny [National Bank of Ukraine]. Available at: <https://www.bank.gov.ua> (accessed 25 September 2021).